

Chvála profesionality

Jaroslav Pánek

Není to tak dávno – před pouhým desetiletím – co autoři a redaktoři z akademických ústavů zoufale hledali příležitost k uplatnění svých náročnějších vydavatelských podniků v soukromých nakladatelstvích. Zejména Libri, Nakladatelství Lidové noviny a Paseka občas vyšly vstříc, ale jejich smysl pro vydávání finančně náročných děl a mnohasvazkových edicí měl své úzce stanovené meze. Také Karolinum se někdy ujalo ambicióznější publikace, ale ani zdaleka to nestačilo. Příklad nekonečně se vlekoucího vydávání Lexikonu české literatury byl pro pořadatele velkých encyklopedických prací varováním, aby to snad raději ani nezkoušeli v nakladatelství Academia, které v polistopadovém období věnovalo podstatnou část produkce často problematickému nižšímu populáru a svérázně volené beletrii, knihám, o něž – jak se ukazovalo – byl pramalý zájem. Až se jednou najde badatel, který se pustí do zpracování historie českých nakladatelství na přelomu tisíciletí, dost možná shledá v éře Alexandra Tomského jednu z nejpotemnělejších slepých uliček naší nakladatelské politiky.

Ani v tomto případě se našťestí neprosadila descendenční teorie do důsledku. Pád na dno umožnil odraz k vzestupu. Pro každého, kdo pozorně sleduje vývoj vlajkového nakladatelství Akademie věd České republiky, je tento vzestup spojen se jménem Jiřího Padevěta. V jeho osobnosti se vzácným způsobem spojily důvěrná znalost knižního trhu, jeho potřeb a možností, ale také neobyčejně široký rozhled po literárním a vědeckém dění s vynalézavostí a manažerským i diplomatickým umem. A přibyla ještě jedna potence, o níž se veřejnost dozvěděla až několik let po jeho nástupu do čela nakladatelství Academia. Totiž schopnost koncipovat a psát rozsáhlá díla v otevřeném prostoru mezi „suchou“ vědou a jejím dopadem na společnost. V muži, který si rychle získal uznání jako úspěšný nakladatel, se uvolnily skryté síly, které mu umožnily a umožňují provádět neobyčejně rozsáhlý pramenný výzkum v oboru moderních dějin

Prof. PhDr. Jaroslav Pánek, DrSc., dr. h. c. mult.
Historik, vědecký pracovník
Historického ústavu Akademie
věd ČR, v. v. i., emeritní profesor
dějin raného novověku Filozofické
fakulty UK v Praze

a zároveň jej zpracovávat způsobem, který slouží historickým vědám a přitom s nevšední intenzitou oslovuje kulturní veřejnost.

Mohutné svazky *Průvodce protektorátní Prahou* (2013) a *Krvavé finále* (2015), které zahajují monumentální řadu spisů o soudobých dějinách, by na první pohled mohly odrazovat svou faktografičností, ale jejich autor dokázal citlivě vystihnout receptivní schopnosti čtenáře na počátku 21. století. Čtenáře, který neočekává ani tak rozsáhlé narativní texty jako spíše jasný a přehledný souhrn originálních poznatků. Nebaží po vyhoceném stanovisku autora v roli soudce nad dějinami, nýbrž po předložení podkladů k vlastnímu nezávislému uvažování a rozhodování. Nechce ani sáhodlouhé výčty údajů, nýbrž jejich uspořádání na jasně strukturovaném půdorysu. Díky svému vzdělání v oboru geodézie našel Jiří Padevět tento půdorys na průsečíku časových a prostorových souřadnic dějinného vývoje, což mu umožnilo uspořádat nové poznatky způsobem stejně poutavým jako čtenářsky průzračným. Navíc do svého pohledu na dějiny promítl zřetel k převážně vizuálním nástrojům současného vnímání reality; časoprostorové uspořádání rozsáhlé materie propojil s cílevědomým využitím ikonografických pramenů, a to nikoli ilustrativním, nýbrž důsledně dokumentárním způsobem.

Padají-li na prezentacích nejnovějších knih Jiřího Padevěta otázky, jak je možné, že tuto badatelskou a autorskou práci zvládá jediný člověk vedle své nakladatelské činnosti, zůstávají i z jeho strany bez výstižné odpovědi. Na základě těchto knih lze však říci, že volba témat a půdorys Padevětových literárních prací do jisté míry odhalují jeho osobnostní a profesionální založení, stejně jako způsob historického, kulturního a tím i nakladatelského myšlení.

Zvolit si velká témata ze soudobých dějin, které oficiálně „obhospodařují“ stejnojmenný akademický ústav a řada univerzitních kateder, je svědectvím odborné odvahy. Pojmout je tak, že v nich vystupují hrdinové, oběti, zrádci a šedá většina domácích i cizích lidí, a to lidé konkrétně pojmenovaní, vyžaduje občanskou statečnost a vědomí, že si takový autor ani zdaleka nezíská sympatie všech posuzovatelů. Kromě těchto v podstatě charakterových rysů je tu však zjevně zakódována i základní metoda uvažování. Spočívá v touze po ucelenosti poznání a v uvědomění, že historiografie a věda vůbec jsou tu proto, aby bez ohledu na politické tlaky a časové publicistické vlny sdělovaly i velmi nepříjemné skutečnosti „padni komu padni“. A k tomu vědomí, že nezbývá než dělat to způsobem, který je dostupný nejen autorovi a hrstce podobně uvažujících, nýbrž formou, kterou jsou schopni akceptovat všichni ti, kdo v přívalu plevelných informací neztratili vůli samostatně přemýšlet o minulosti a tím i o budoucnosti své a svého lidského společenství.

Jiří Padevět jako autor totiž jen zdánlivě zůstává nositelem dílčích pramenných a jakoby neutrálním pojetím objektivizovaných údajů. Ve skutečnosti kombinací zdroje, úsporného komentáře a obrazu podává sdělení o tomto světě a nasvědčuje neuralgické body jeho nedávné minulosti. Činí tak jazykem, který je vzdálen politizujícím výtkám a moralistním nářkům, činí tak „prostým“ pohledem na zjistitelné a ověřitelné skutečnosti. A tyto skutečnosti zařazuje do svého časoprostorového systému, který nelze jednoduše odmítnout jako názor jednotlivce, ale který nezbyvá než přijmout jako zrcadlo, do něhož je třeba i s trochou sebezapření nahlédnout a nad jeho – mnohdy nelichotivým – odrazem kriticky přemýšlet.

Desetiletí činnosti Jiřího Padevěta v čele nakladatelství Academia naznačilo, že jako ředitel podniku vychází ze stejných zásad jako autor. Kdyby měl být tento přístup charakterizován pouhými dvěma slovy, pak by to mohl být výraz *bezpředsudečný systematik*. Samozřejmě ani tento systematik si nemůže dovolit voluntarismus, musí respektovat ekonomické zákonitosti, aby nakladatelství prosperovalo, musel a musí hlídat výběr textů ke zveřejnění tak, aby nakladatelství nejprve pozvedl na akademickou úroveň a poté aby je udržel na čelném místě mezi vydavateli vědecké literatury. Ale i při respektování těchto determinant mu zůstává velký prostor k uplatnění vlastního kursu. Tím je vytváření systému nakladatelské politiky, která není jen pokračováním toho, co jednotliví autoři dodali, ale pořádáním jejich prací do soustavy, jež zpřehledňuje vykonané a zároveň motivuje k návaznosti, k doplňování a ke zdokonalování systémového přístupu.

Základním nástrojem tohoto systému se staly ediční řady – ve vzácných případech bylo možné navázat na starší tradici, většinou však byly atraktivní edice nově založeny. Při pohledu na bezmála tři desítky edičních řad je zjevné, že Academia za Padevětova řízení zůstává věrná svému základnímu poslání jakožto nakladatelství největší vědecké instituce v České republice, že prokazuje úsilí předvést literární formou to nejlepší, k čemu současná česká věda dospěla, a zároveň dokořán otvírá okna do světa zahraniční vědy. Komplexnost Akademie věd i její Akademie se odráží v přiměřeném zastoupení všech vědních oborů. Ediční řady Atlasy, Galileo, Gerstner, Zoologické klíče, Živá a Neživá příroda, většinou také Průhledy (do budoucnosti) přinášejí syntetické výsledky přírodních a exaktních věd v podobě, která dokáže nadchnout i odborníky z jiných oblastí, ale především pěstuje v širší veřejnosti kultivovaný vztah k přírodě, založený na reálných znalostech a podstatných souvislostech různých vědních oborů. Sociální a hlavně humanitní obory mají zastoupení v mnoha dalších edicích, jak to ostatně odpovídá jejich povaze, založené na práci s texty.

První skupinu tvoří ediční řady vyhrazené stěžejním oborům (Historie, Lingvistika, Literární řada, Umění), ale i oborům menším, o to však důležitějším pro poznání současného světa a jeho ideových i obecně civilizačních kořenů (Judaica, Orient). Druhá skupina zahrnuje edice věnované kulturnímu a politickému vývoji v jednotlivých periodách dějin českých zemí, Evropy a lidstva (Novověk, Stíny, První republika, Šťastné zítřky); tu si možná specialisté na nejstarší dějiny povzdechnou, že jaksi vypadl starověk a středověk, ale není tomu tak, neboť obě velká období naší civilizace jsou zastoupena v edicích Historie, Literární řada a Umění. Třetí stěžejní část edičních řad (Evropa, 21. století, Společnost, Možné světy) nabízí inspirativní pohledy do současnosti a blízké budoucnosti. Konečně čtvrtá skupina (Paměť, Spisy vybraných osobností, České kino) představuje pramenný protějšek interpretačních a katalogových publikací. Svérázné mezigenerační propojení naznačují Studentské práce, zveřejňující nejlepší texty čerstvých absolventů univerzit a takto přispívající k hledání nastupujících vědeckých talentů.

Ale i tam, kde vycházejí knihy formálně „mimo edice“, je zjevné, že to nejsou nahodilé útržky, posbírané na volném trhu odborných rukopisů. Stačí se podívat na analytické pokračování základního díla *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě*, na velké pramenné edice – nejnověji na kritické vydání Hájkovy kroniky (dílo, na něž čekaly celé generace historiků a literárních vědců) či na pokračování *Díla Jana Amose Komenského*. Velkolepou sérii tvoří vydání životního díla Martina Hilského, které je vrcholným výkonem naší anglistiky a zároveň důstojným podílem na světové shakespearologii. Po několika letech Padevětova vedení se nakladatelství mohlo chopit i toho, co mu mělo patřit už dávno – řekněme vydávání plzeňského seriálu publikací o dějinách 19. století nebo *Biografického slovníku českých zemí*, zaplňujícího ostudnou mezeru české kultury. Ostatně byla to Academia, která se ujala vydání jedné z největších publikací poslední doby – *Akademického atlasu českých dějin* – a přes všechny autorské, typografické a finanční problémy ho dovedla ke zdárnému konci.

Úhrn edičních řad jako celek vypovídá o tom, jak zásadní vliv má nakladatelství Academia na přenos nových poznatků všech oborů do širší vědecké komunity i do společenského vědomí. Nelze opomenout, že tu jde o práce pocházející z ústavů Akademie věd, z vysokých škol i z dalších institucí a že jde o publikace jak původní, tak i přeložené. Tedy o reprezentaci aktuálních výsledků českého bádání, stejně jako o průhledy do světového pohybu vědy – především v západní Evropě a v Americe. Uvážíme-li, že ediční činnost samotné Akademie věd České republiky souběžně reprezentují také menší nakladatelství jednotlivých ústavů

(Artefactum, Filosofie, Historický ústav a další), jde o úctyhodný výsledek, který nachází v dlouhodobě vydávaných edičních sériích vlastní řád a završení.

Nahodilost byla vystřídána soustavností. Knihy nakladatelství Academia z posledního desetiletí stejně jako autorské publikace Jiřího Padevěta si vydobily místo na slunci a jsou opakovaně oceňovány ze všech stran. Tato „časná“ a také dočasná ocenění nejsou však tím nejdůležitějším. Mnohem cennější je skutečnost, že u nás vzniklo nakladatelství, jehož každá kniha má své místo v promyšleně budovaném systému. V uplynulých deseti letech jsme konečně získali vědecké nakladatelství, o jehož pozici mezi významnými nakladatelskými domy Evropy dnes už nepochybují snad ani jeho konkurenti.